УДК 349.6(477)

КОНСОЛІДАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ЗАХІД ОПТИМІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЕЛЬНОГО ФОНДУ ТА ПІДВИЩЕННЯ РОДЮЧОСТІ ҐРУНТІВ

С. В. Сидорова, *аспірант*
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Досліджено проблему запровадження в Україні консолідації земель сільськогосподарського призначення та її значення для підвищення родючості ґрунтів. Обґрунтовано необхідність закріплення в чинному земельному законодавстві поняття «консолідація земель сільськогосподарського призначення». Проаналізовано чинне законодавство щодо правового забезпечення консолідації земель сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: *сільськогосподарські угіддя, родючість ґрунтів, правове забезпечення підвищення родючості ґрунтів, консолідація сільськогосподарських угідь.*

Постановка проблеми. В ході реформування аграрного сектору, зокрема під час приватизації земель сільськогосподарського призначення, почали розвиватися процеси, що мають негативні наслідки для якісного стану ґрунтової родючості. Серед них особливе місце посідає надмірне подрібнення сільськогосподарського земельного фонду країни (парцеляція сільськогосподарських угідь) на окремі земельні ділянки різних конфігурацій і утворення великої кількості обмежених за площею угідь малоефективних господарств. Головним чинником цього процесу стала законодавчо закріплена можливість реалізації права на відведення земельної частки (паю) в натурі (на місцевості). Земельні ділянки виділяються без урахування якісних характеристик ґрунтів та рельєфних умов місцевості, створюються дрібні сільськогосподарські підприємства без належного технічного оснащення й організаційного та фінансового забезпечення. Все це стає причиною різкого зниження продуктивності сільськогосподарських угідь, погіршення їх якісного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти запровадження в Україні консолідації земель сільськогосподарського призначення аналізуються такими фахівцями з права, як О. Краснолуцький, П. Кулинич, А. Мартин, Р. Марусенко, А. Мірошниченко, Л. Ткачук, М. Шульга, А. Юр-

© Сидорова С. В., 2012

ченко та ін. Але правовий механізм консолідації земель ще не отримав необхідного рівня обґрунтування.

Формулювання цілей. Метою статті є обґрунтування необхідності закріплення в чинному земельному законодавстві поняття «консолідація земель сільськогосподарського призначення».

Виклад основного матеріалу. Нині в Україні на 30,3 млн га сільськогосподарських угідь, що перебувають у приватній власності, господарюють 6,77 млн селян. За загальними підрахунками розмір кожного землеволодіння в середньому по країні складає від 4 до 4,5 га. Очевидно, що запровадити систему раціонального використання земель та науково обґрунтовані сівозміни на зазначених площах вкрай складно, а то й неможливо. За таких умов першочерговим завданням державної аграрної політики України найближчим часом має стати суцільна консолідація роздрібнених земельних ділянок у цілісні земельні масиви.

Поняття «консолідація земель сільськогосподарського призначення» чинне земельне законодавство не містить. Зважаючи на те, що консолідація земель по суті являє собою один із видів землевпорядних робіт, що здійснюються на місцевих рівнях (поряд із такими видами, як встановлення або зміна меж земельних ділянок, поділ земельних ділянок, їх об'єднання, обмін земельними ділянками, створення нових та впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань, еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь тощо), вважаємо за необхідне закріпити у ст. 1 Закону України «Про землеустрій» визначення поняття «консолідація земель сільськогосподарського призначення». Під цим поняттям пропонуємо розуміти сукупність організаційно-правових, соціально-економічних, екологічних заходів, спрямованих на оптимізацію розмірів і конфігурацій земельних ділянок з метою підвищення родючості ґрунтів та збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Крім того, у розділі V цього самого Закону розмістити статтю «Проекти землеустрою щодо консолідації земель». Нормами цієї статті слід визначити порядок розроблення проектів землеустрою з консолідації земель, а також функції і зміст цих проектних заходів.

Зауважимо, що окремі положення щодо поєднання земельних ділянок у цілісні масиви в земельному законодавстві все ж містяться. Але вони фрагментарно закріплені в різних нормативних актах, а тому не в змозі забезпечити повноцінної системи правових норм, що регулюють певне коло суспільних відносин.

Зокрема, елементом правового механізму консолідації земель є норма ст. 87 ЗК України щодо можливості добровільного об'єднання власниками належних їм земельних ділянок у цілісні земельні масиви. Порядок об'єднання земельних ділянок шляхом розробки технічної документації із землеустрою стосовно

складання документів, що посвідчують право власності на земельну ділянку при об'єднанні земельних ділянок, закріплено у ст. 56 Закону України від 22 травня 2003 р. № 858-IV «Про землеустрій» [7]. Відповідно до цього Закону зазначена документація із землеустрою повинна включати: а) пояснювальну записку; б) технічне завдання на складання документів, що посвідчують право на земельну ділянку, затверджене замовником документації; в) копії документів, що посвідчують право на земельні ділянки; г) плани земельних ділянок, які об'єднуються в одну земельну ділянку, або частини земельної ділянки, яка виділяється в окрему земельну ділянку; ґ) матеріали польових геодезичних робіт; д) перелік обмежень прав на земельну ділянку і наявні земельні сервітути; е) нотаріально посвідчену згоду на об'єднання земельної ділянки користувачів земельної ділянки (у разі її знаходження в користуванні); ж) згоду власника земельної ділянки (а щодо земель державної власності — органу згідно з його повноваженнями розпоряджатися земельною ділянкою) на об'єднання земельних ділянок землекористувачем.

Проте слід нагадати, що до спільної земельної власності закон в усі часи ставився як до небажаного та вимушеного явища. Це пов'язано з тим, що перебування єдиного і неподільного об'єкта власності у декількох власників одночасно підвищує ймовірність виникнення конфліктів, а отже, і зниження ступеня ефективності використання земельної ділянки [4, с. 234].

Позитивним прикладом спрямованості земельного законодавства на забезпечення консолідації земель може слугувати також положення ч. 6 ст. 88 ЗК України, відповідно до якого при продажу учасником належної йому частки у спільній частковій власності на земельну ділянку інші учасники мають переважне право купівлі частки відповідно до закону. Однак, на жаль, механізму реалізації переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності на земельну ділянку земельне законодавство не містить. Тому порядок реалізації цього права зараз регламентується загальними нормами цивільного законодавства.

Механізм попередження подальшої парцеляції сільськогосподарських угідь закріплено також у Законі України від 19 червня 2003 р. № 973-IV «Про фермерське господарство» [9]. Відповідно до ст. 23 цього Закону, у разі успадкування фермерського господарства двома або більше спадкоємцями земельна ділянка поділу не підлягає, якщо в результаті її поділу утвориться хоча б одна земельна ділянка менше мінімального розміру, встановленого для даного регіону. Науково обґрунтовані регіональні мінімальні розміри земельних ділянок визначаються центральним органом виконавчої влади з питань аграрної політики України та Українською академією аграрних наук і затверджуються Кабінетом Міністрів України. На виконання цієї норми закону було прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження мінімаль-

них розмірів земельних ділянок, які утворюються в результаті поділу земельної ділянки фермерського господарства, що успадковується» [6]. Згідно з цією постановою земельні ділянки фермерських господарств при успадкуванні не можуть ділитися на менші, ніж 2 га у західних регіонах країни, 4–5 га в центральних регіонах, та 6–9 га у східних регіонах України.

Однак поле дії цієї норми суттєво обмежене. Сьогодні в державі налічується 49 688 фермерських господарства, які в сукупності обробляють лише 4078 тис. га ріллі [10, с. 209], а це менше, ніж 15 % сільськогосподарських земель країни. Отже, близько 36 млн га сільськогосподарських угідь нині залишаються під загрозою подальшої парцеляції.

Наразі це всі правові інструменти земельного законодавства, безпосередньо спрямовані на забезпечення консолідації земель сільськогосподарського призначення. Отже, на підставі аналізу змісту чинного земельного законодавства можна констатувати, що правових заходів, спрямованих на запобігання парцеляції та забезпечення консолідації земель, явно недостатньо для забезпечення утворення оптимальних розмірів сільськогосподарських землекористувань. Передбачені в законодавстві заходи загального характеру тільки створюють умови для часткового уникнення подальшої парцеляції сільськогосподарських угідь та забезпечити зворотний процес — консолідацію земель сільськогосподарського призначення вони не в змозі. За таких умов перспектива утворення сільськогосподарських земельних ділянок оптимальних розмірів і конфігурацій на сьогодні є дуже примарною.

Більш того, чинним земельним законодавством практично легалізується правовий механізм подальшого подрібнення земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Зокрема, законодавчо закріплений ще з 1992 р. і до цього часу діє на практиці такий правовий інструмент переходу прав на землю, як виділення в натурі (на місцевості) земельних часток (паїв). Правовий механізм реалізації права на земельну частку (пай) було запроваджено Указом Президента від 10 листопада 1994 р. № 666/94 «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» [8]. Цим актом визначалося, що кожному члену підприємства, кооперативу, товариства видається сертифікат на право приватної власності на земельну частку (пай) із зазначенням у ньому розміру частки (паю) в умовних кадастрових гектарах, а також у вартісному вираженні. Нині право на земельну частку (пай) забезпечується низкою нормативно-правових актів: пп. 16, 17 Перехідних положень ЗК України, Законом України від 5 червня 2003 р. «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)», Указом Президента України від 8 серпня 1995 р. № 720/95 «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» та деякими іншими актами. Аналі-

зуючи зміст законодавчих положень щодо паювання земель, П. Кулинич зауважує, що виділення земельних часток (паїв) в натурі (на місцевості) об'єктивно призводить до подрібнення фонду сільськогосподарських земель, оскільки в результаті цього істотно збільшується кількість земельних ділянок [2, с. 45].

Крім того, положення ст. 87 ЗК України щодо можливості придбання у власність земельної ділянки двома чи більше особами за цивільно-правовими угодами, а також прийняття спадщини на земельну ділянку двома або більше особами чітко спрямовані на можливість подальшої парцеляції земель. І хоча в літературі підкреслюється, що право спільної власності передбачає саме поділ права на цілісний об'єкт, а не поділ об'єкта, тобто частку в праві, а не право на частку об'єкта [4, с. 232], проте ця правова конструкція діє за умови повної згоди між співвласниками у процесі використання спільної земельної власності. У разі ж недосягнення згоди між декількома господарями земельної ділянки існує загроза її поділу на частини. Правовою гарантією можливості поділу земельної ділянки виступає норма ч. 3 ст. 88 ЗК України, якою передбачено право на виділення частки учасника спільної власності в натурі або у вигляді грошової компенсації. При цьому законодавець не уточнює, про які саме категорії земель йдеться у даній статті. Однак, виходячи зі змісту законодавчої тези про те, що суб'єктами права спільної власності можуть бути громадяни, юридичні особи, а також районні та обласні ради (ст. 86 ЗК України), можна припустити, що у спільну власність можуть придбаватися ділянки всіх категорій земель, які, згідно із законодавством можуть перебувати у приватній та комунальній формах власності, в тому числі землі сільськогосподарського використання. Тому з метою запобігання подальшій парцеляції сільськогосподарських угідь доцільно було б у ст. 88 ЗК України надати перелік категорій земель, які можуть придбаватися у спільну часткову власність, однак з обов'язковою ремаркою про обмежене право громадян придбавати земельні ділянки сільськогосподарського призначення у спільну часткову власність. Вважаємо, що дію припису, передбаченого ст. 87 ЗК України, доцільно локалізувати до випадків, коли об'єктом поділу виступають присадибна земельна ділянка та нерухоме майно, що розташовано на ній. В усіх інших випадках це право громадян доцільно було б обмежити.

Сутність такого обмеження зводиться до заборони поділу сільськогосподарських угідь на менші від встановлених у законодавстві мінімальних розмірів. Для цього, користуючись прикладом механізму успадкування земельних ділянок фермерських господарств, слід розробити та затвердити на рівні підзаконного акта нормативи регіональних мінімальних розмірів земельних ділянок сільськогосподарського призначення для всіх видів організаційно-правових форм господарювання.

При розробленні правового механізму консолідації земель необхідно внести зміни до деяких інших нормативно-правових актів, зокрема, до ст. 5 Закону України «Про особисте селянське господарство», якою встановлено максимальні розміри земельних ділянок особистих селянських господарств. Відповідно до Закону їх площа за загальним правилом не може перевищувати 2 га. В той же час у Законі не міститься жодної вимоги до визначення мінімальних розмірів земельних ділянок таких господарств. Крім того, цим Законом закріплено положення, за яким земельні ділянки особистих селянських господарств можуть виступати об'єктом спільної часткової власності членів особистих селянських господарств відповідно до закону. В разі виходу зі складу особистого селянського господарства кожен його член має право на виділення належної йому земельної ділянки в натурі (на місцевості). Побудова норми дозволяє стверджувати, що земельне законодавство не містить заборон чи обмежень щодо гранично можливих розподілів земельних ділянок особистих селянських господарств. Така спрямованість законодавства убезпечує особисті інтереси приватних осіб, що полягають в отриманні тимчасової вигоди з одночасною шкодою для екологічної безпеки ґрунтів та їх родючості. Очевидно, що це суперечить вимогам раціонального використання та охорони земель, спричиняє деградацію ґрунтового покриву, негативно позначається на стані ґрунтової родючості.

Наразі слід внести ясність у питання співвідношення дефініцій «запобігання парцеляції земель» та «забезпечення консолідації земель». Необхідність такого роз'яснення виникає у зв'язку з існуванням цих двох понять на стику публічно-правової та приватноправової сфер відносин. У загальній теорії права прийнято вважати, що публічне право покликане захищати загальнозначущі, публічні інтереси держави (суспільства). Воно своїми засобами створює соціальні умови правопорядку, за наявності яких громадянин почуває себе захищеним і має можливість реалізовувати власні приватні інтереси, використовуючи при цьому відповідні приватноправові засоби [1, с. 255]. Саме до публічно-правової сфери доцільно віднести діяльність із запобігання парцеляції сільськогосподарських угідь, оскільки такі правовідносини перш за все мають ураховувати публічно-правові вимоги раціонального сільськогосподарського землекористування та охорони родючості ґрунтів.

Приватноправові відносини складаються у сфері приватних, індивідуальних інтересів юридично рівних суб'єктів за допомогою диспозитивного методу регулювання. Приватне право створює зону свободи, ізольовану від державної влади, у якій здійснюють свою майнову, господарську діяльність приватні особи. Державна влада може втручатися в цю діяльність тільки у передбачених законом випадках. Однак приватне право практично не існує без публічного, оскільки в будь-якому демократичному суспільстві останнє покликано охороняти і захищати приватні відносини [1, с. 255, 256].

Саме за таким сценарієм відбувається процес розвитку правовідносин з консолідації земель, призначення якої полягає у виконанні двох основних завдань. Перше з них полягає у захисті особистих інтересів власників і користувачів земельних ділянок сільськогосподарського призначення (наприклад, збільшення обсягів виробництва аграрної продукції, а відповідно поліпшення економічного становища суб'єктів сільськогосподарського виробництва). Однак реалізація цього завдання консолідації буде неможливою без правового забезпечення підвищення родючості ґрунтів, яке виступає другим завданням консолідації земель. Виконання останнього передбачає обов'язкову участь органів державної влади, через посередництво яких відбувається захист суспільних (публічних) інтересів.

Отже, консолідація земель базується на добровільній участі суб'єктів земельних правовідносин, покликана захищати особисті інтереси власників і користувачів земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Водночас консолідація земель виступає засобом захисту суспільних інтересів, оскільки такі правовідносини здійснюються за умови обов'язкової участі держави, яка уособлює суспільство та представляє його публічні інтереси у збереженні і підвищенні родючості ґрунтів та забезпеченні виконання вимог раціонального сільськогосподарського землекористування.

Зауважимо, що консолідація земель опосередковано відповідає й економічним суспільним інтересам, оскільки вона поліпшує технологічні умови ведення сільського господарства, а отже, сприяє зростанню капіталізації сільськогосподарських земель як економічного активу та підвищенню конкурентоспроможності агробізнесу. Тому органи державної влади та органи місцевого самоврядування повинні сприяти консолідації земель, у тому числі залучаючи до процесу консолідації землі державної та комунальної власності, але держава не повинна розділяти ризики приватного бізнесу, якими супроводжуватиметься консолідація, або застосовувати заходи адміністративного примусу до землевласників, які не бажають брати у ній участі [3, с. 18].

З огляду на викладене зазначимо, що відносини із забезпечення консолідації земель мають засновуватися на принципі поєднання приватноправових та публічно-правових інтересів. У той же час правовідносини із запобігання парцеляції сільськогосподарських угідь повинні базуватися на принципі визнання пріоритетності публічно-правових вимог раціонального сільськогосподарського землекористування над приватними інтересами землевласників і землекористувачів.

Повертаючись до питання правового режиму земельних ділянок особистих селянських господарств, зауважимо, що з метою виконання публічно-правових вимог раціонального сільськогосподарського землекористування та охорони ґрунтів у ст. 5 Закону України «Про особисте селянське господарство» поряд

з максимально можливими розмірами земельних ділянок особистих селянських господарств слід встановити граничні мінімальні розміри таких земельних ділянок і заборону їх поділу на менші розміри від установлених.

Таким чином, з метою мінімізації можливості подальшого подрібнення сільськогосподарського земельного фонду та правового забезпечення консолідації сільськогосподарських угідь доцільно було б внести певні зміни до регламентації відносин спільної часткової власності на землю в частині сільськогосподарського землеволодіння та землекористування. Зокрема: а) власникам і користувачам земельних часток у спільній частковій власності потрібно замінити право на виділення своїх земельних часток із цілісного земельного масиву на відповідну грошову компенсацію; б) обмежити на майбутнє право придбавати у власність земельні ділянки сільськогосподарського призначення двома чи більше особами за цивільно-правовими угодами; в) встановити і закріпити на законодавчому рівні обмеження мінімального розміру земельних ділянок сільськогосподарського призначення, поклавши в основу вже існуючий в Україні механізм попередження подальшої парцеляції земель сільськогосподарського призначення, закріплений Законом України «Про фермерське господарство». При цьому, як слушно зазначають представники науки земельного права, розміри земельних ділянок повинні залежати не від адміністративної належності земельної ділянки чи організаційно-правової форми суб'єкта, що її обробляє, а від об'єктивних умов: виду угідь, стану ґрунтів, типу рельєфу, кліматичної зони, типу ландшафту, конфігурації земельної ділянки, розвиненості і доступності ринків збуту продукції, спеціалізації господарства [5, с. 28].

Висновки. Запровадження консолідації земель сільськогосподарського призначення в Україні сприятиме встановленню раціонального сільськогосподарського землекористування і створить сприятливі умови для підвищення родючості ґрунтів. Водночас недостатність правової регламентації відносин консолідації сільськогосподарських земель в Україні диктує необхідність перегляду чинного законодавства у цій сфері. Наукові розробки щодо запровадження проектів консолідації сільськогосподарських земель очікуються в першу чергу від науковців-землевпорядників. І вже на їх основі напрацьовуватиметься правовий інструментарій цієї галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. — Х. : Право, 2010. — 584 с.
2. Кулинич, П. Ф. Консолідація сільськогосподарських земель в Україні (правові проблеми) / П. Ф. Кулинич // Право України. — 2007. — № 5. — С. 45–50.

3. Мартин, А. Консолідація земель сільськогосподарського призначення та правовий механізм її здійснення в Україні / А. Мартин, О. Краснолуцький // Землевпоряд. вісн. — 2011. — № 5. — С. 16–21.
4. Мірошниченко, А. М., Науково-практичний коментар до Земельного кодексу України. — 3-тє вид., змін. і допов. / А. М. Мірошниченко, Р. І. Марусенко. — К. : Алерта, 2011. — 516 с.
5. Мірошниченко, А. М. Загрози парцеляції земельного фонду в аграрній сфері / А. М. Мірошниченко, А. Д. Юрченко // Земельне право України. — 2006. — № 8. — С. 27–29.
6. Про затвердження мінімальних розмірів земельних ділянок, які утворюються в результаті поділу земельної ділянки фермерського господарства, що успадковується : постанова КМУ від 10.12.1998 р. № 1908 // Офіц. вісн. України. — 2003. — № 51. — Т. 1. — Ст. 2682.
7. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV // Відом. Верхов. Ради України. — 2003. — № 36. — Ст. 282.
8. Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва : Указ Президента України від 10.11.1994 р. № 666/94 // Офіц. веб-сайт Верхов. Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua.
9. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р., № 973-IV // Відом. Верхов. Ради України. — 2003. — № 45. — Ст. 363.
10. Ткачук, Л. В. Консолідація земель: ефективне використання та охорона в умовах трансформації земельних відносин : монографія / Л. В. Ткачук. — Львів : Львів. нац. аграр. ун-т, 2009. — 249 с.

КОНСОЛИДАЦИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ УГОДИЙ КАК ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВОЕ МЕРОПРИЯТИЕ ОПТИМИЗАЦИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ЗЕМЕЛЬНОГО ФОНДА И ПОВЫШЕНИЯ ПЛОДОРОДИЯ ПОЧВ

Сидорова С. В.

Исследованы проблема внедрения в Украине консолидации земель сельскохозяйственного назначения и ее значение для повышения плодородия почв. Обоснована необходимость закрепления в действующем земельном законодательстве понятия «консолидация земель сельскохозяйственного назначения». Проанализировано действующее законодательство в сфере правового обеспечения проведения консолидации земель сельскохозяйственного назначения.

Ключевые слова: *сельскохозяйственные угодья, плодородие почв, правовое обеспечение повышения плодородия почв, консолидация сельскохозяйственных угодий.*

CONSOLIDATION OF AGRICULTURAL GROUNDS AS ORGANIZATIONAL AND LEGAL ACTION OF OPTIMIZATION OF AGRICULTURAL GROUND FUND AND INCREASE OF FERTILITY OF SOILS

Sidorova S. V.

The introduction problem in Ukraine consolidations of lands of agricultural purpose and its value for increase of fertility of soils is investigated. Need of fixing for the existing ground legislation of concept of consolidation of lands of agricultural purpose is proved. The current legislation analysis in the sphere of legal support of carrying out consolidation of lands of agricultural purpose is carried out.

Key words: *agricultural grounds, fertility of soils, legal support of increase of fertility of soils, consolidation of agricultural grounds.*

УДК 347.132.1

КОНКУРЕНЦІЯ ПОЗОВІВ (ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ)

М. В. Ус, *кандидат юридичних наук, асистент*
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Досліджено проблематику конкуренції позовів у цивільному праві. Встановлено, що конкуренція позовів являє собою конкуренцію суб'єктивних цивільних прав, які існують у рамках захисних правовідносин. Подано визначення поняття «конкуренція позовів» у широкому та вузькому розумінні, наведено його ознаки та відмежування від таких правових явищ, як конкуренція норм, колізія прав тощо. Зроблено висновок про те, що уповноважена особа має право самостійно обирати, яке з конкуруючих прав здійснювати, за винятком окремих випадків, визначених на законодавчому рівні.

Ключові слова: *конкуренція позовів, конкуренція суб'єктивних цивільних прав, захист прав та інтересів.*

Ефективність захисту цивільного права багато в чому залежить від виду вимоги, що висувається до порушника. Визначаючи вид вимоги, особа може зіткнутися з проблемою, коли одні й ті ж самі протиправні дії породжують виникнення різних цивільно-правових вимог до одного й того ж суб'єкта. Задоволення хоча б однієї з них позбавляє можливості пред'явлення іншої.

© Ус М. В., 2012